

Ajankohtaiset

Laulujen laulamisen merkityksistä

Songs and genres in social and cultural context. 51st Conference of Kommission für Volksdichtung, 29.5.–2.6.2023, Helsinki. Konferenssiraportti.

Jakob Lindström ja Sakari Korpikallio

Kansainvälisen balladikomission (KfV) 51. konferenssin järjestelyistä vastaava Venla Sykäri kertoi häntä usein vaivanneen, kuinka balladeista puhuttaessa on keskitytty vain itse lauluihin. Ilmiö on kuitenkin tätä laajempi kokonaisuus, ja vaikka on tiedossa, että balladi on yleisesti Euroopassa ollut vahvana elävä kansanlaulun muoto, tilanne esimerkiksi Suomessa ja Virossa on ollut päinvastainen – perinteenkerääjät ja tutkijat ovat jopa avoimesti halveksineet balladeja kielialueelle tyypillisen runolaulun rinnalla. Konferenssin kirjoituskutsussa pyrittiin siirtämään fokus lauluihin kulttuurisen ympäristön osana ja siihen, miten ne ovat kussakin paikassa toimineet. Konferenssin teemaksi ja otsikoksi muodostui Laulut ja genret kulttuurisissa ja sosiaalisissa konteksteissaan. Konferenssin ohjelma rakentui 12 temaattisesti jaotellun session ympärille, joiden lisäksi ohjelmaan kuului avajaisilta johdantoluentoineen, työpajoja sisältävä ekskursiopäivä Seurasaaren museosaarella sekä hieman ylimääräistä ohjelmaa: opastus SKS:n tiloihin, toimintaan ja historiaan, vierailu Svenska litteratursällskapetin arkistoon, lauluilta paikallisessa baarissa ja tanssi-ilta Liszt-instituutissa.

Avajaispuheenvuoroissa esiteltiin kansainväliselle yleisölle Suomen lähiympäristön kansanlauluperinnettä erilaisine muotoineen. Kati Kallion esitelmä rakensi kuvan Suomesta ja lähialueista laulavana toimintaympäristönä, johon Venla Sykärin esitelmä puolestaan liitti balladit – miellyttävä katsaus historiaan ja kansanlauluperinteeseen yhdistettynä! Anna Näkkäljärvi-Länsman esitteli puheenvuorossaan perinteistä ja uutta saamelaisten luoti-perinnettä henkilökohtaisen ja kulttuurisen muistamisen välineenä. Anette Åkerlund puolestaan esitti johdannon romanimusiikkiin Suomessa. SKS:n arkiston kehittämispäällikkö Eija Stark ja KfV:n puheenjohtaja Marjetka Golež Kaučič toivottivat myös konferenssivieraat tervetulleiksi tapahtumaan.

Varsinainen konferenssiohjelma alkoi Ritvalan helkajuhlaa käsittelevällä sessiolla. Tiina Mietisen esitelmä tarjosi historiantutkimuksen näkökulman helkajuhlaan. Hän on pyrkinyt historiallisia lähteitä käyttämällä selvittämään, millainen juhlaperinne ja siihen liittyvä toiminta Ritvalassa on ollut, miten siihen on suhtauduttu ja kuinka se on muuttunut. Mietinen toteaa tutkijoiden muodostaneen suppean kuvan juhlien kokonaisuudesta, ja todellinen perinne on ollut kuvattua runsaampi ja monimuotoisempi. Susanna Jurvanen on perehtynyt väitöstitkimyksessään toimijuuden käsitteistöön ja eettiseen pohdintaan nuorisotutkimuksen ja

kulttuuriperinnön näkökulmasta, mihin helkajuhla tarjoaa kiehtovan mahdollisuuden. Siitä on tallennettu runsaasti arkistomateriaalia, ja perinne elää elvytettyinä yhä. Jurvasen käyttämät näkökulmat ovat tärkeitä, sillä Ritvalan helkajuhlan osallistajat ovat hyvin nuoria.

Ohjelma jatkui sessiolla, jonka esitelmät käsittelivät ukrainalaisia balladeja. Mielenkiintoisen sanastotutkimuksellisen näkökulman tarjosi Olha Petrovych, joka on tutkinut ihmisten suhtautumista sanastoon positiivinen/negatiivinen -akselilla. Hän on koonnut balladiteksteistä korpuksen, jonka sanaston tunnekokemuksia hän vertaa laajemman yleissanaston sanojen tunnekokemuksiin. Petrovychin esitelmän alusti Mari Sarv, joka kertoi Viron kirjallisuusmuuseon yhteistyöstä ukrainalaisten tutkijoiden kanssa Venäjän aloittaman hyökkäyssodan myötä. Inna Lisniakin esitelmä puolestaan oli katsaus ukrainalaisten, pitkälti kirjallisten balladien historiaan ja erilaisiin käyttötilanteisiin. Lisniak päätti esitelmänsä itse säestämäänsä lauluun. Ukrainan alueen sotainen historia oli lähtökohtana Oksana Mykytenkon esitelmässä. Punaisen heisin mukaan nimetty balladi nousi viraali-ilmiöksi Venäjän hyökättyä Ukraina helmikuussa 2022. Mykytenkon esitelmä selvitti, miten sotilaiden perinnelaulu on muovautunut ja päätynyt nykyisen vastarinnan symboliksi, sekä millaiset kansalliset symbolit laulussa vaikuttavat.

Balladit tutkimuskohteena ja identiteetin luomisen välineenä

Kolmannessa sessiossa aiheena olivat balladi-genren määritelmät ja rajaukset suhteessa muihin lajeihin. Jokainen kolmesta tutkijasta esitti omalle alueelleen tyypillisen rajatapauksen: Ingrid Åkessonin esimerkissä käsittelyssä olivat balladien ominaisuuksia omaksuneet laululeikit, joita hän tarkastelee *balladeskin* käsitteen avulla. Eva Guillorel esitteli bretagne-laista *gwerzioù*a, joka on paikallinen kertovan laulun laji ja jonka merkitys muullekin kulttuurille on suuri. Teresa Catarella puolestaan pohti Albaniäa-balladin suullisten esitysten ja tekstualisoitujen variaatioiden eroja. Otsikkonsakin mukaisesti hän tarkastelee sitä, kuinka laulujen kertomusten ja tekstien välillä on eroavaisuuksia.

Ensimmäisen konferenssipäivän päätössessio käsitteli erilaisia laulajia, yleisöjä ja heidän identiteettejään. Sara Bellin esitelmä käsitteli laulaja Matteo Salvatorea, joka nousi uralaan ihailuksi artistiksi ja perinteenkantajaksi mutta jonka urasta on kuitenkin jälkipolville jäänyt keskiöön keskustelu miesten tekemästä väkivallasta – Salvatore nimittäin murhasi 1970-luvulla esiintymiskumppaninsa Adriana Dorianin. Luminje Kadriun ja Leontina Musan esitelmä puolestaan jatkoi paikallisten balladiperinteiden historioiden sarjaa. Kosovon balladiperinne sitoutuu vahvasti muuhun paikalliskulttuuriin ja historian tapahtumiin, minkä vuoksi balladeilla on suuri merkitys yhteisöllisyyden ja kansallistunteen kannalta. Yhteisöllisyys ja kansallistunne oli aiheena myös Sofia Joons Gyllingin esitelmässä, joka käsitteli bolševikkeja paennutta vironruotsalaista kulttuuria. Aineistonaan hän on käyttänyt käsin kirjoitettuja laulukirjoja, joiden sivuilta paljastuu ajatus ruotsalaisesta kansallistunteesta Viron luoteisrannikon yhteisöissä. Aihetta tarkastellaan kuvitellun yhteisöllisyyden käsitteen kontekstissa.

Ekskursiopäivän konferenssivieraat viettivät Seurasaaren ulkoilmamuseossa alueeseen tutustuen ja erilaisiin laulutyöpajoihin osallistuen. Marianne Maans opetti suomenruotsalaisesta lauluperinteestä, Maija Karhinen-Ilo suomalaisesta riimillisen kansanlaulun perinteestä ja Anna-Kaisa Liedes kalevalaisesta runolaulusta. Illalla osallistujien oli mahdollista vieraila

Liszt-instituutin järjestämässä Tanssitupa-tapahtumassa, jossa esitettiin Transilvanian csángó-unkarilaisten kansanmusiikkia.

Viidennessä sessiossa konferenssiyleisö vietiin vanhojen tekstien tutkimuksen pariin. Anu Lahtinen on pyrkinyt tutkimuksessaan selvittämään nimellä ”En ny visa” kutsutun, vuodelle 1651 päivätyn laulun tekijyyden arvoitusta. Hän esittää historiallisia todisteita siitä, että kiistelty Christina Regina von Birchenbaum, ensimmäinen nimeltä tunnettu suomalainen naispuolinen runoilija, on ylipäänsä olemassa ollut henkilö ja osoittaa myös minkälaisessa toimintaympäristössä tämä on elänyt. Lahtinen myös esitteli yleisimpiä teorioita, joita En ny visa -runon ympärille on sen tutkimisen historian aikana rakenneltu. Frogin aiheena olivat kulttuuriperinnön keruun, kirjoittamisen, kopioinnin ja muovaamisen prosessit. Hän käytti esimerkkinään vanhaa islantilaista runoutta, jota on pyritty keräämään 1700-luvulta lähtien merkinä muinaisesta kulttuurista mutta jota on käytetty myös silloin, kun on haluttu muovata kulttuuria kehityksen nimissä. Frogin esittämän prosessikaavan lähtökohdassa runon suullisen kerronnan osaaminen perustuu semanttisen kokonaisuuden ymmärtämiseen, ja sen päätteeksi saman runoyksikön muistiin kirjoitettu variantti menettää tämän tiedon. Ammattimaisen kopioinnin mahdollistaminen aiheutti myös sen, että perinneosaajuuden katoamisen jättämä tyhjiö täytetään perinnerekonstruktioilla. Frog kysyykin, onko muistiin kirjoitettu runous zombie-runoutta vai uudelleensyntynyttä runoutta?

Genren muotoja ja merkityksiä

Laulamisen sosiaalista merkitystä ja genrejen konventioita käsittelevän kuudennen session avasi Karina Lukin, jonka esitelmä käsitteli nenetsien lauluperinnettä. Laulamisen kautta nenetsikulttuurissa muuten vaietut aiheet nousevat keskiöön ja muodostavat oman rekisterinsä. Lukinin mukaan nenetsien laulut käsittelevät myyttisiä aiheita, mutta myös henkilökohtaisia haasteita ja yleisesti kipeitä aiheita, kuten kansan alisteista asemaa ja identiteettinsä menettämistä. Ana Moráon esitelmä käsitteli epäluotettavan rakastajan myrkyttämisen motiivin sisältämän esimerkin kautta sitä, kuinka yksittäiset balladit vaikuttavat yhteisöissä. Moráon käyttämä esimerkki Morianan myrkystä on tunnettu pan-hispaanisessa maailmassa laajalti ja osoitti, miten monia balladeja on pidetty todellisen maailman kuvaajina. Matilda Burden puolestaan esitti johdannon afrikaansia puhuvien maaseutuyhteisöjen laulu- ja tanssikulttuuriin. Burdenin esitelmän taustalla vaikuttaa ajatus siitä, ettei afrikaansinkielistä esikirjallista kulttuuria ole olemassa, vaikka asia on toisin. Laulujen aiheet käsittelevät usein arkisia sattumuksia ja ne muodostetaan improvisaation keinoin.

Sosiaalisen merkityksen teemat olivat keskiössä myös seitsemännessä sessiossa, jonka aloitti Christopher Heppa. Hänen esitelmänsä aiheena oli balladi Betsy the Milkmaid, joka kuvaa sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden teemoja liittyen esimerkiksi seksuaaliväkivaltaan, sosiaaliluokkiin ja oikeusjärjestelmään. Eero Peltonen puolestaan on kirjoittanut ja nauhoittanut oman versionsa 1920- ja 30-lukujen arkkiveisusta, joka käsittelee Kuru-laivan uppoamista Näsijärvellä vuonna 1929. Hän avasi sanoitusten merkityksiä omasta näkökulmastaan, sekä kertoi arkkiveisuista yleisesti kollektiivisena mediana. Marjetka Golež Kaučič kertoi esitelmässään Feronika-meriolennosta, joka on paikallinen slovenialaisen kulttuurin uskomusolento, mutta osa universaalien meriolentojen joukkoa. Hän pohtii mistä olennossa on kyse ja millainen merkitys lauluilla Feronikasta on ollut yhteisöissä. Golež Kaučič nosti esille myös ekohumanistisen näkemyksen meriolentoja käsitellessä.

Balladit jatkumona ja sosiaalisen muutoksen välineenä

Heidi Henriikka Mäkelä ja Liina Saarlo kertoivat sessiossaan marginalisoiduista lauluista. Mäkelän esitelmä rakentui seksuaali-aiheisen runolaulun historian ja nykysovelluksien ympärille. Sensuurin kynsiin joutuneita lauluja perinteenkeruun varrelta alettiin julkaista vasta 1990-luvulla vuosien kiistelyjen päätteeksi. Nykymuotoiset laulut ovat integroituneet osaksi seksuaalisen vapautumisen ja voimaantumisen diskurssia. Saarlo puolestaan aloitti esitelmänsä toteamalla, ettei aio puhua siitä, kuinka balladit eivät kuulu virolaiseen kulttuuriin. Hän on etsinyt erilaisista lähteistä tietoa siitä, millaisia repertuaareja eri laulajilla todellisuudessa on ollut ja kertoi kuinka balladit ja rakkauslaulut eivät lainkaan olleet epäsuosiossa.

Yhdeksännessä sessiossa käsiteltiin genererajoja ylittäviä aiheita. Rigels Halilin aiheena oli muuriinvalamisen motiivi laulunaiheena ja kiteytyneenä paikallistarinaan. Hän on historiallisia lähteitä tarkastelemalla pyrkinyt etsimään paikkoja, joihin myytti ja laulut on yhdistetty, ja sitä, kuinka myytit ja laulut ovat ajan kuluessa muuttaneet muotoaan. Vlorë Fetaj-Berisha ja Ylberza Halili käsitelivät Hasan Aga -balladia, joka on tietynlainen malliesimerkki ajan mukana kehittyneestä albanialaisen diasporan musiikkiperinteestä. Hasan Agaan voi törmätä yhä perinteisiä lauluja esittävien ryhmien parissa, mutta siitä on runsaasti populaarikulttuurista vaikutteita saaneita versioita.

Ajan kuluessa tapahtuneita muutoksia lauluperinteissä käsittelevässä sessiossa oman esitelmänsä pitivät Rumen István Csörsz, Tuukka Karlsson ja Janika Oras. Csörszin aiheena olivat sotilaslaulujen variantit ja niiden kehittyminen. Hän totesi yhteiskunnan moraalikäsitteiden ja painettujen varianttien vaikuttaneen siihen, millaiset versiot lauluista ovat jatkaneet elämänsä vuosisadalta toiselle. Keskusteluosiossa käsiteltiin myös itkuvirsien genreen liittyviä rajoja. Karlsson avasi yleisölle runolaulua genrenä ja puhui sen sisältämistä alueellisista ja ajallisista variaatioista. Tietyille ajoille ja alueille tyypilliset henkilöahmot ja motiivit saattoivat olla toisaalla kerätyissä lauluissa jopa nurinkurisia. Hän käytti esimerkkinä runolaulukulttuurin kenties tunnetuinta hahmoa, Väinämöistä, jonka tunnetuin muoto on hyvä tietäjä ja sotapäällikkö, mutta toisinaan Väinämöinen on murhaaja ja tulee heikkouksineen surmatuksi. Oras on perehtynyt setojen leelo-runolauluun ja sen nykysovelluksiin. Hän on tehnyt yhteistyötä Lummo Kati leelokoor -kuoron kanssa ja kertoi siitä, kuinka laulaminen tuntuu kuorolaisille merkitykselliseltä osalta elämää. Oras myös kertoi hieman leelo-laulun elvytysprosessista.

Poliittiset kontekstit olivat yhdennentoista session aiheena. Arbnora Dushin esitelmä käsiteli lauluja, joiden sanoja on hyödynnetty Kosovon maabrändin rakentamisessa. Hänen mukaansa tiettyjen kansanlaulujen tunnettuus rakentaa identiteettiä, ja kotiseutua nostalgisoivat laulut kiteytyvät kollektiivisessa muistissa symboleiksi, joiden avulla ihmiset tuntevat yhteenkuuluvuutta. Olimbi Velajin aihe oli päinvastainen. Hän kertoi Xhamadani vija-vijasta, joka on alunperin pop-kappale. Laulussa käytetyt kansalliset symbolit tekivät siitä nopeasti suosittua ja nykyisin sen tekijyys on hämärtynyt. Pop-kappaleesta on tullut kansanlaulu, jota käytetään esimerkiksi urheilutapahtumissa tunnelmannostattajana. Laulun herättämät tunteet liittyvät historiallisiin tapahtumiin, ja kappaletta pidetään albanialaisten diasporan tunnuksena. Anja Moricin esitelmän aiheena oli gottscheeriläisten kulttuuri ja kansanmusiikki. Slovenian alueella toimineen saksankielisen siirtolaiskansan myöhemmin diasporaiseksi muuttunut yhteisö herätti tutkijoiden kiinnostuksen jo 1800-luvun lopulla. Tuolloin kerätyt perinneaineistot ovat myös mahdollistaneet myöhemmän perinteenelvytyksen.

Viimeisessä sessiossa käsiteltiin perinteenelvytyksen ja sen ohessa tapahtuneiden muutosten tematiikkaa. Elina Niirasen aiheena oli rekilaulun elvytys Vienan Karjalassa. ”Suomalainen laulu” otti paikallisen muodon ennen sotia, joskin samaan muottiin istutettiin myös Suomea vastustavia viestejä. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, Karjalan-matkailun käynnistyttyä, rekilauluperinnettä myös elvytettiin. Viliina Silvonen puolestaan esitteli karjalaisen ja inkeriläisen itkuvirsiperinteen nykymuotoja Suomessa. Hän luokitteli esimerkkien kautta nykyitkut kolmen eri käytännön alle perinteiseksi itkemiseksi, laulliseksi itkemiseksi ja hoi-vaavaksi itkemiseksi.

Viisipäiväinen konferenssi oli kokonaisuutena kiinnostava kattaus balladiperinnettä useista näkökulmista ja tarjosi paljon uutta tietoa perehtyneiden esitelmöijien henkilökohtaisen ammattiosaamisen kautta. Kantavana teemana korostuivat paikalliskulttuurit ajallisine ja temaattisine variaatioineen. Esitelmistä välittyi laulu- ja musiikkiperinteen merkitys osana kulttuuriperintöä kollektiivisen yhteenkuuluvuuden ja kulttuurisen muistin sekä henkilökohtaisen ja kulttuurisen identiteetin rakentamisen välineenä. Tapahtumaa elävöittivät myös monet esitelmöijien itse esittämät laulunäytteet. Konferenssijärjestelyt onnistuivat yli odotusten, mistä on kiittäminen järjestäjryhmää. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tulee julkaisemaan valikoiman artikkeleiksi laajennetuista esitelmistä myöhemmin.

Seuraava vuotuinen KfV-konferenssi järjestetään Ranskassa, Bretagnen Vitréssä, 13.–17.5.2024. Sen yhteydessä on mahdollisuus osallistua Va y’ Availles du bruit -mikrofestivaaliin 18.–19.5. Vuoden 2024 konferenssin pääjärjestäjänä toimii Éva Guillorel.

Fil. yo. Jakob Lindström työskentelee tutkimusavustajana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkimusosastolla Kati Kallion johtamassa FILTER-akatemiahankkeessa. Mielenkiintona digitaalisten menetelmien lisäksi on kertomusten teemojen jatkumo ja pysyvyys kansanrunoudesta moderniin.

FM Sakari Korpikallio työskentelee tutkimusavustajana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkimusosastolla Kati Kallion johtamien REFOP ja FILTER -akatemiahankkeiden (hankenumerot 346342 ja 333138) puitteissa. Häntä kiehtovat erityisesti pienfolklorin lajit sekä perinteen ja nykykulttuurin välinen suhde.